

Näkökulmia ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja poliittisen päätöksenteon tueksi.

Vihapuheen vaikutukset yhteiskunnalliseen päätöksentekoon

Aleksi Knuutila (Open Knowledge Finland), Tuija Saresma (Jyväskylän yliopisto), Heidi Kosonen (Jyväskylän yliopisto), Paula Haara (Tampereen yliopisto), Reeta Pöytäri (Jyväskylän yliopisto)

Yleistyvä vihapuhe vähentää osallistumista politiikkaan ja julkiseen keskusteluun

Päätäjät kohtaavat vihapuhetta suhteellisen usein. Kolmannes kuntapäätäjistä ja miltei puolet kansanedustajista tai heidän avustajistaan on ollut vihapuheen kohteena luottamus- tai virkatehtäviensä vuoksi. Kaksi kolmasosaa myös katsoi vihapuheen lisääntyneen julkisessa keskustelussa. Vihapuheen taustalla voi olla impulsiivinen toiminta, mutta sitä käytetään myös tietoisesti poliittiseen painostukseen.

Tutkimuksessa vihapuheella tarkoitetaan halventavia, uhkaavia tai leimaavia ilmaisuja, jotka liittyvät suvaitsemattomuuteen tai kohdistuvat ihmisiin tai ihmisryhmiin heidän taustansa tai ominaisuuksiensa vuoksi.

Vihapuhe vaikuttaa sen kohteisiin. Se voi vähentää heidän osallistumistaan politiikkaan ja julkiseen keskusteluun. Puolet kuntapäätäjistä kertoi sen vähentäneen heidän luottamustaan tuntemattomiin ihmisiin, ja 42 prosentilla halu osallistua julkiseen keskusteluun oli vähentynyt. Pelkkä vihapuheen uhka voi myös vaikuttaa. Neljännes niistä päättäjistä, jotka eivät itse olleet kokeneet vihapuhetta, kertoi sen uhan vähentäneen heidän haluaan osallistua julkiseen keskusteluun.

Vihapuhe on ongelma yhteiskunnalliselle päätöksenteolle, jos päättäjät vetäytyvät julkisesta keskustelusta tai jos vihapuhetta paljon kohtaaviin ryhmiin kuuluvat eivät halua hakea luottamustehtäviin.

Tutkimuksen mukaan oikeustoimien lisäksi myös muiden toimenpiteiden avulla voidaan torjua ja ehkäistä vihapuhetta. Ehdotamme toimenpiteiksi muun muassa päättäjien vahvempaa arvojohtajuutta ja vihapuheen tuomitsemista, asiallisen puheen rajojen määrittelyä poliittisessa toiminnassa sekä sosiaalisen median alustojen vastuunkantoa.

DEMOKRATIA EDELLYTTÄÄ YHDENVERTAISTA OSALLISTUMISTA

Demokratia edellyttää yhdenvertaista osallistumismahdollisuutta sekä elävää ja rakentavaa julkista keskustelua. Ihmisillä pitää olla kohtuulliset mahdollisuudet hakea poliittisiin luottamustehtäviin, kuten kunnanvaltuutetuksi tai kansanedustajaksi, riippumatta yhteiskunnallisesta asemastaan tai taustastaan. Kansalaisilla on oltava mahdollisuus osallistua julkiseen keskusteluun ja olla vuorovaikutuksessa päättäjien kanssa.

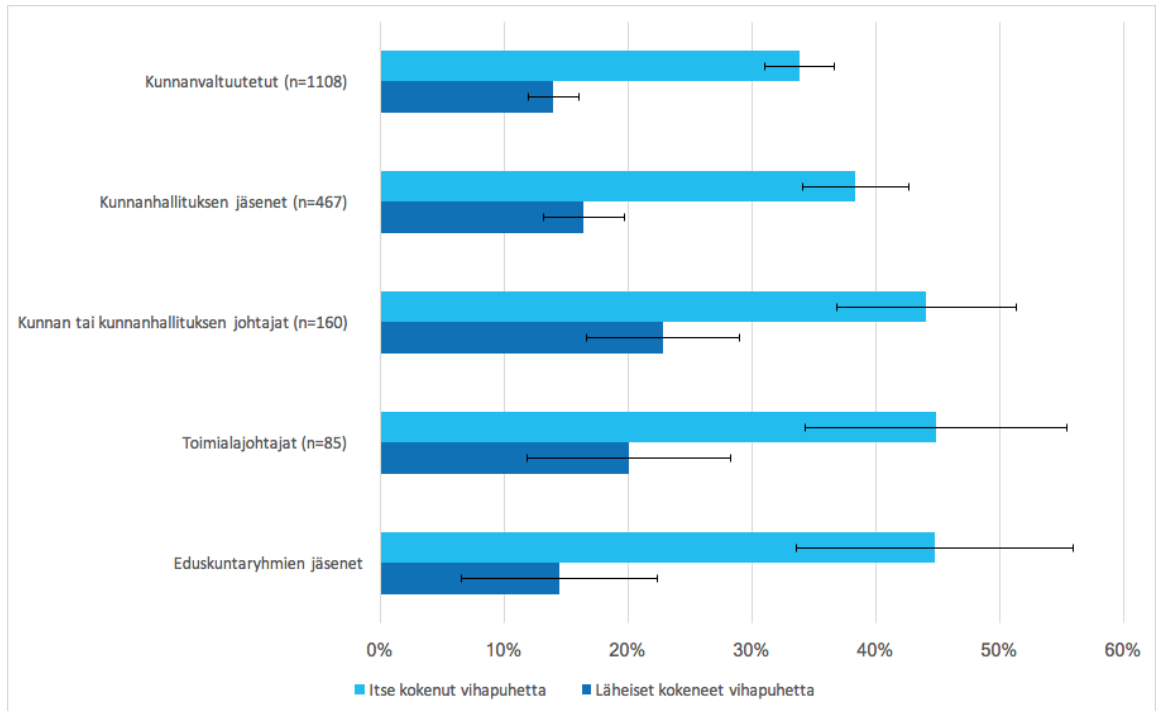
Pahimmillaan vihapuhe sulkee ihmisiä politiikan ulkopuolelle ja hankaloittaa tai estää avointa keskustelua ja päätöksentekoa. Vihapuheen kohteeksi joutuviin ryhmiin kuuluvat ihmiset saattavat jättää hakeutumatta luottamustehtäviin vihapuheen pelossa. Vihapuhe voi myös vaientaa. Ihmiset epäröivät osallistua julkiseen keskusteluun, jos he pelkäävät näkökulmansa tai osallistumisensa johtavan heihin kohdistuvaan häirintään.

Keskeinen vihapuheeseen liittyvä uhka on sen normalisoituminen. Jos vihapuhe tulee osaksi poliittista keskustelua, politiikkaan osallistumiseen liittyy sanallisen tai fyysisen väkivallan uhka. Suomessa ei vielä olla tässä tilanteessa. Vihapuheen vastaisten toimenpiteiden ja rakentavalle keskustelulle perustuvan politiikan puolesta tulisi toimia ajoissa ja määrätietoisesti, jotta tällaiseen tilanteeseen ei jouduttaisi.

Kokemukset vihapuheesta yleisiä

Tutkimuksessa ”Viha vallassa: Vihapuheen vaikutukset yhteiskunnalliseen päätöksentekoon” selvitettiin yhteiskunnalliseen päätöksentekoon vaikuttavan vihapuheen laajuutta, luonnetta ja vaikutuksia. Tutkimusaineisto koostuu teemahaastatteluista (14 kpl), julkisista Twitter-keskusteluista sekä kuntiin ja eduskuntaan lähetetyn kyselyn vastauksista (N=1393). Kyselyyn osallistuivat kansanedustajat ja näiden avustajat sekä sadan kunnan otoksen kunnanvaltuutetut ja ylimmät virkamiehet. Poliitikoille Twitterissä vaalikevään 2019 aikana lähetettyjä halventavia tai leimaavia viestejä tarkasteltiin lisäksi koneoppimista hyödyntävällä sosiaalisen median analyysillä.

Kuva 1. Vihapuhekokemukset luottamus- ja virkatehtävissä toimivien parissa

Kunnanhallituksen johtajiin luetaan puheenjohtajat ja varapuheenjohtajat. Palkkien päässä olevat janat kuvaavat 95 prosentin luottamusväliä.

Kolmannes kuntapäättäjäistä ja melkein puolet kansanedustajista tai heidän avustajistaan on ollut vihapuheen kohteena luottamus- tai virkatehtäviensä takia.

Tutkimuksen mukaan vihapuhe kohdistui yleisimmin naisiin, suurten kuntien päättäjiin sekä näkyvimmissä asemissa toimiviin. Kaksi kolmesta päättäjistä arvioi julkisessa keskustelussa esiintyvän vihapuheen lisääntyneen viime vuosina.

Suurin yksittäinen kanava vihapuheen lähettämiseen on Facebook. Vihapuhetta kohdataan usein myös julkisilla paikoilla. Tekijänä on useimmiten tuntematon henkilö, mutta moni päättäjä kertoi kohdanneensa vihapuhetta myös tuntemiltaan kollegoilta. Lähes puolet (45 %) vihapuhetta kokeneista kuntapäättäjäistä kertoi, että tekijänä oli oman kunnan luottamustehtävissä toimiva henkilö.

Päättäjiltä kysyttiin myös, miksi he arvioivat joutuneensa vihapuheen kohteeksi. Yleisimmät syyt olivat osallistuminen päätöksentekoon kiistanalaisista aiheista sekä päättäjän puoluekanta. Kiistanalaisina aiheina mainittiin maahanmuutto, vähemmistöjen oikeudet, julkisista palveluista päättäminen sekä kuntien tai valtion raha-asiat ja maankäyttö.

Vihapuhe kytkeytyy myös painostusyrytyksiin, esimerkiksi vaalihäiriköintiin, sukupuoleen tai taustaan perustuvaan kiusaamiseen valtuustoissa sekä seksuaaliseen häirintään, ilkivaltaan ja uhkaaviin tilanteisiin arkielämässä.

Pieni määrä tunnuksia on vastuussa häirinnästä sosiaalisessa mediassa.

Kyselyn ja haastattelujen lisäksi tutkimuksessa tarkasteltiin Twitteristä keväällä 2019 poliitikoille lähetettyjä halventavia tai leimaavia viestejä (ei pelkästään vihapuhetta). Viestien analyysissä tunnistettiin noin 200 Twitter-tiliä, jotka olivat vastuussa puolesta kaikista poliitikoille Twitterissä lähetetyistä vihamielisistä viesteistä. Nämä tilit jakautuivat kahteen erilliseen ryhmittymään, jotka edustavat toisilleen vastakkaisia ideologisia suuntauksia. Suurin osa (noin 75 %) vihamielisestä viestinnästä tuli maahanmuuttovastaisesta ryhmittymästä.

Vihapuhe vaikuttaa päätöksentekoon vaientamalla kohteensa

Taulukko 1. Vihapuhekokemukset luottamus- ja virkatehtävissä toimivien parissa

	Heikentynyt	Ei vaikutusta	Vahvistunut
Terveys	33%	56%	7%
Turvallisuudentunne	41%	56%	1%
Luottamus tuntemattomiin	50%	48%	1%
Halu osallistua keskusteluun	42%	44%	14%
Halu vaikuttaa kiistanalaisiin aiheisiin	28%	38%	33%

Vihapuhe vaikuttaa siihen, ketkä osallistuvat julkiseen keskusteluun ja hakevat luottamustehtäviin. Useat kyselyyn ja haastatteluihin osallistuneet kertoivat jättävänsä politiikan vihapuheen seurauksena tai harkitsevansa sitä. Kaikkein kielteisin vaikutus vihapuheella on ihmisten luottamukseen tuntemattomiin ihmisiin. Kyselyn mukaan vihapuheen seuraukset ovat suurimpia naisilla sekä nuorilla päättäjillä.

Pelkkä vihapuhetta ruokkiva asenneilmasto vaikuttaa poliittiseen osallistumiseen.

Neljännes niistäkin päättäjistä, jotka eivät itse olleet vihapuheen kohteena, kertoi vihapuheen uhan vähentäneen haluaan osallistua julkiseen keskusteluun. Useat päättäjät kertoivat pelkäävänsä kivityskampanjaa sosiaalisessa mediassa.

Yhteenveto toimenpide-ehdotuksista

Julkishallinnon ja puolueiden olemassa olevat vihapuheen vastaiset toimenpiteet koetaan sekä kyselyn että haastattelujen pohjalta riittämättömäksi. Etenkin vaaliehdokkaat ja kunnanvaltuutetut jäävät usein ilman tukea joutuessaan vihapuheen kohteeksi. Tutkimuksessa kävi ilmi myös, että sosiaalisen median alustat eivät itse noudata keskusteluille asettamia sääntöjä: uhkaavia tai halventavia viestejä ei poisteta riittävän tehokkaasti.

Vihapuheeseen liittyvä julkinen keskustelu on keskittynyt sen kriminalisointiin. Tutkimuksen perusteella myös muut kuin rikoslakiin nojaavat toimenpiteet voivat vähentää vihapuhetta. Kyselyn ja haastatteluiden perusteella suosittelemme seuraavia toimenpiteitä:

- Poliittisten päättäjien ja puolueiden määrätietoinen vihapuheen tuomitseminen ja sen torjuminen.
- Selkeät asiallisen kielenkäytön rajat kunnanvaltuustojen ja eduskunnan istuntosalin keskusteluihin.
- Matalan kynnyksen tuen tarjoaminen eduskunta- ja kunnallisvaaliehdokkaille sekä kunnanvaltuutetuille, jotka muuten jäävät tukiverkon ulottumattomiin.
- Sosiaalisen median alustojen suurempi vastuunotto vihamielisten viestien poistamisessa ja tilien sulkemisessa.
- Poliitiikkaan vaikuttavan vihapuheen ja sen laajuuden näkyväksi tekeminen viranomaistoiminnan ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden varjoraportoinnin ja muiden kampanjoiden avulla.

Viitteet

Knuutila, Aleks, Heidi Kosonen, Tuija Saresma, Paula Haara & Reeta Pöyhtäri (2019) *Viha vallassa. Vihapuheen vaikutukset yhteiskunnalliseen päätöksentekoon*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019: 57. Luettavissa: <https://tietokayttoon.fi/julkaisu/raportti?pubid=URN:ISBN:978-952-287-786-4>

Pöyhtäri, Reeta, Paula Haara & Pentti Raittila (2013) *Vihapuhe sananvapautta kaventamassa*. Tampere: TUP.

Saresma, Tuija, Heidi Kosonen & Aleks Knuutila (2019) Vihapuhe - demokratian uhka, rangaistava teko vai melua tyhjästä? *Haaste* 3 (2019), 16 - 17. Luettavissa: <https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste32019/vihapuhe-demokratianuhkaran-gaistavatekovaimeluatyhjasta.html>

Lisätietoja:

Tutkija Aleksi Knuutila, PhD, Open Knowledge Finland, aleksi.knuutila@okf.fi.

Yliopistotutkija Tuija Saresma, FT, dosentti (JYU ja UEF), Jyväskylän yliopiston nykykulttuurin tutkimuskeskus, tuija.saresma@jyu.fi.

Tutkija Heidi Kosonen, FM, Jyväskylän yliopiston nykykulttuurin tutkimuskeskus, heidi.s.kosonen@jyu.fi.

Viha vallassa on toteutettu osana valtioneuvoston vuoden (2019) selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanoa.

Hankkeen ohjausryhmän puheenjohtaja:

Erityisasiantuntija Hanna-Miina Sihvonen
Sisäministeriö

hanna-miina.sihvonen@intermin.fi

VALTIONEUVOSTON
SELVITYS- JA TUTKIMUSTOIMINTA
www.tietokayttoon.fi